

Ірина РУБЕЛЬ,
аспірантка ДЗ «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна

**ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ
ІНТЕГРАТИВНОЇ ПРОГРАМИ
«ОБРАЗОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ»
В ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Рубель І. С. До питання використання інтегративної програми «Образотворча діяльність» в позашкільних навчальних закладах. Метою статті є розгляд проблем і завдань методики викладання образотворчого мистецтва на основі інтегративного підходу в процесі навчання молодших класів КПНЗ (комунальних позашкільних навчальних закладів). Використання інтегративних програм у викладанні образотворчого мистецтва в ПНЗ детерміновано наступними причинами: станом культурного розвитку молоді, розробками сучасних учених, законодавчою базою нашої країни.

Ключові слова: методика навчання, комунальні позашкільні навчальні заклади, історія мистецтв, інтегративні програми навчання, образотворче мистецтво, естетичне виховання.

Рубель И. С. К вопросу использования интегративной программы «Изобразительная деятельность» в внешкольных учебных учреждениях. Целью статьи является рассмотрение проблем и задач методики преподавания изобразительного искусства на основе интегративного подхода в процессе обучения младших классов КВУЗ (коммунальных внешкольных учебных заведений). Использование интегративных программ в преподавании изобразительного искусства во внешкольных учебных заведениях детерминировано рядом причин: состоянием культурного развития молодежи, разработками современных ученых, законодательной базой нашей страны.

Ключевые слова: методика обучения, коммунальные внешкольные учебные заведения, история искусств, интегративные образовательные программы, изобразительное искусство, эстетическое воспитание.

Rubel I. S. Revisiting the usage of integrative program "Fine arts" in out-of-school education facilities. The key aim of the article is a review of problems and tasks connected with art teaching techniques based on integrative approach in the process of teaching in primary school of public out-of-school education facilities. The usage of integrative programs for teaching art in non-school educational institutions is determined by a number of reasons: the state of youth progress in culture, developments of modern scientists, legislative body of our country.

Key words: educational techniques, public non-school educational institutions, art history, integrative programs, fine art, aesthetic education.

Постановка проблеми. В сучасних умовах духовного та національного розвитку суспільства першочерговою значущістю набуває формування культурної свідомості підростаючого покоління, що ґрунтуються на базі законів України «Про освіту» та «Про позашкільну освіту». У законодавчих документах підкреслена нероздільність навчання та виховання, що виявляється в підпорядкуванні організації та змісту освіти завданням формування всебічно розвиненої особистості, яка є найвищою цінністю суспільства [3; 4]. Ідея розвитку талантів, розумових і фізичних та художньо-естетичних здібностей, формування якісного рівня компетентностей, високих моральних якостей, наголошена важливим чинником на законодавчому рівні [4].

Поряд із дошкільними установами, загальноосвітніми школами на формування художньо-естетичної культури підростаючої особистості впливає розвинута система спеціалізованих позашкільних навчальних закладів. Позашкільна освіта спрямована на розвиток здібностей і обдарувань учнів, розширення сфери їх інтересів та духовних запитів, професійного визначення [4: 2]. На думку науковців, початкова спеціальна та середня художня освіта є дієвим засобом формування особистості, на основі свідомого сприйняття цінностей світового та національного мистецтва (А. Бокотей, С. Мартинюк) [8]. Проблема інтегративного підходу у вихованні знайшла своє відображення у працях А. Богуш, Т. Дем'янюка, І. Зязюна, С. Коновець, В. Кононенко, Р. Скульського, М. Стельмаховича, К. Ушинського та ін. Отже, адаптаційна діяльність позашкільних закладів допомагає культурно-ціннісній орієнтації особистості в сучасному художньо-мистецькому просторі.

Метою статті є розгляд проблем та завдань методики художнього навчання на основі інтегративного підходу до процесу виховання учнів молодших класів ПНЗ (позашкільних навчальних закладів). Однією з нагальних проблем сьогодення є потреба у створенні нових якісних, продуктивних методик художнього навчання, з використанням інтегративних програм з образотворчого мистецтва для молодших класів у ПНЗ.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Вивчення наукової літератури доводить, що використання інтегративного підходу, ідею комплексного впливу мистецтв висували такі педагоги та діячі культури: П. Блонський, С. Коновець, Б. Неменський, Г. Шевченко, О. Щолокова, Б. Юсов, Б. Яворський. На думку науковців, усі види мистецтв споріднені й утворюють динамічну систему, єдиний організм із загальними закономірностями (Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Л. Савенкова). Основним напрямком наукових досліджень цієї проблеми, як зазначають автори, перш за все постає розробка змісту сучасних програм «Образотворче мистецтво» загальноосвітніх шкіл [7; 9]. Напрямок інтегративного підходу в педагогічній системі позашкільної художньої освіти має недостатню розповсюдженість розробленого навчально-методичного матеріалу.

Досвід роботи художніх шкіл свідчить про необхідність розгляду та наукового обґрунтування змісту сучасних інтегративних програм з образотворчого мистецтва для молодших класів в позашкільних навчальних закладах.

Аналіз питань із визначеної проблеми показує, що в розвинутих країнах у системі освіти на початку XXI ст. спостерігається тенденція зростання складової частини гуманітарних і художніх дисциплін [1]. Точні дисципліни, що забезпечують розвиток сучасної науки та техніки, так само, як і гуманітарні та мистецькі, потребують збалансованого та врівноваженого підходу в методичному обґрунтуванні змісту процесу інтегрованого художнього навчання. Сучасна молодь, на думку дослідників, ставиться з прохолодою до будь-якого зайвого навантаження при вивченні точних або гуманітарних наук. Для них переважним є комфортне проведення часу, що свідчить про кризу ціннісних орієнтирів [6:11]. Адже усі досягнення техногенної цивілізації не є носіями культури та етичних норм. Цю роль відіграють суспільство, родина та індивід, які за допомогою матеріально-технічної бази здатні транслювати ті важливі цінності, орієнтири та норми, без яких людство підходить до проблеми сутності людської природи, «антропологічної катастрофи» цивілізації (М. Мамардашвілі) [5], кризи «людяності суспільства» (Тейяр де Шарден, К. Леві-Строс) [2].

Позитивним впливом образотворчого мистецтва у збалансуванні складових інтегративного підходу в системі початкової художньої освіти є його здатність плідно розвивати емоційно-чутливу сферу, поглиблювати знання, інтенсифікувати візуальний і сенсорний досвід, формувати загальну та естетичну культуру особистості. Іншими словами, інтегративне збалансоване мотивування продуктивних пізнавальних способів дій учнів при залученні до образотворчої діяльності та оволодінням масивом знань з основ культурології, історії мистецтва допоможуть соціальній адаптації їх у сучасному національному та європейському художньо-культурному просторі.

Таким чином, завданням позашкільних навчальних закладів можна визначити як соціальну, так і естетичну орієнтацію, спрямовану на культурне залучення учнів у сучасне середовище людської діяльності. Важливе значення набувають інтегровані програми з образотворчого мистецтва, що є складовою сучасної системи художньо-естетичної освіти підростаючого покоління. Такий підхід спрямовує забезпечення потреб особистості у творчому прояві, інтелектуальному та духовному розвитку. Реалізує два основних напрямки: по-перше, ознайомлення із різними видами образотворчого мистецтва, а саме їх мовою та грамотою, що формують естетичний смак, художню компетентність; по-друге, підготування до активної професійної та громадської діяльності, а також створення власного культурного дозвілля. Ці напрями інтегративних програм ПНЗ визначають освітньо-виховну функцію як носія духовності та культури,

спрямовану на вирішенні проблем не тільки художнього характеру, а й морально-ціннісного.

У науковій літературі існує думка, за якою з 50-60 років однією із причин створення системи художніх шкіл у СРСР було заповнення деяких прогалин змісту загальноосвітніх шкіл, не стільки практичного, скільки теоретичного, культурологічного характеру. У змісті планів художніх шкіл історія мистецтв була теоретичною базою й існувала як окремий предмет, з достатнім обсягом часу, а малюнок, живопис, композиція, скульптура та декоративно-прикладні напрямлення мали практичний характер. Постановою Кабінету міністрів України від 5 серпня 1998 р. «Про затвердження Базового навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів» були введені нові предмети з 1 вересня 2001 р., серед яких «Культурологія». Зрозуміло, що одна година на тиждень – не достатній обсяг часу, за який проблематично розкрити великі культурні надбання людства [8]. У загальноосвітній школі нині розроблена методична література та підручники, що містять не тільки досягнення живопису, архітектури, а також музики, театру, кіно-відео мистецтва, літератури (Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Н. Є. Міропольська, Г. М. Падалка).

На думку психологів, образотворча діяльність дитини є одним із небагатьох художніх занять, у яких вона виступає джерелом, творцем власного задуму. Спорт (художня гімнастика, акробатика, фігурне катання), танок (балет), образотворча діяльність є складними системними процесами та соціальними за своїм походженням (Л. Виготський). Ці види діяльності не можливі без базової підготовки під наглядом фахівця. За думкою Б. П. Юсова, вірш або музику, діти вивчають і відтворюють, з точки зору виконавця, у тому порядку, що задумав композитор чи письменник. Вільного створення образів засобами різних видів мистецтв, діти можуть досягти через певний час навчання. Для молодшого віку образотворча діяльність є провідною у зв'язку з безпосереднім творенням образів, розміркуванням, накопиченням зорових спостережень, розвитком здібностей, оперувати ними під час сприйняття довколишнього світу, а також завдяки власному прояву та ставленню до навколишнього середовища [12].

Особливості сучасної педагогічної технології освіти вивчаються вченими як процес цілеспрямованої та планомірної соціалізації особистості [7: 8]. За нашим припущенням, інтегративне викладання образотворчого матеріалу на етапі початкової художньої освіти допоможе багатоплановому та глибокому впливу на молоду особистість [9: 10].

Поняття інтеграції в педагогіці визначається як взаємопроникнення різних предметів на базі одного провідного освітнього компонента, що надає можливість системного відтворення образу світу у свідомості дітей, і допомагає створити цілісну та гармонійну картину реальної дійсності. У цьому аспекті Б. Юсов окреслив поняття «взаємодія мистецтв», що вбирає в себе термін «інтеграція», як невід'ємний компонент взаємодії. Спільність емо-

ційної природи творів різних видів мистецтв становить основу для комплексного розвитку юної особистості. За припущенням Б. Юсова, інтеграція є рівнем взаємодії мистецтв [12], яка ґрунтується на змістовно-формальній конкретності кожного мистецтва й обумовлює закономірності існування їх комплексу, на що звертали свою увагу М. Григор'єв, Л. Литвиненко, Н. Лисіна, Г. Шевченко та інші.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу значного масиву наукової літератури з визначеної проблеми та досвіду роботи ПНЗ ми прийшли до висновку, що інтегративний курс повинен забезпечуватися методикою художнього навчання в міжпредметному зв'язку дисциплін: малюнок, живопис, композиція, скульптура, декоративно-прикладне мистецтво (література, музика, кіно-відео мистецтво додатково) на базі провідного компоненту – історії мистецтв.

Такий підхід потребує розгляду спеціалізованого інтегративного курсу художнього навчання, зміст якого спрямовано на формування у дітей системи знань із різних видів мистецтв.

У результаті плотного дослідження було з'ясовано, що дидактичний принцип міжпредметного зв'язку учбового матеріалу інтегративної програми для молодших класів повинен поєднати різні блоки практичних і теоретичних напрямлень, тобто змістовних ліній художнього навчання.

На основі результатів дослідження ми визначили завдання інтегративної програми для молодших класів ПНЗ, а саме:

1) формування здатності особистості усвідомлювати свій власний розвиток як невід'ємну складову національної та світової культури;

2) виховання особистості, здатної до самовизначення та самоствердження в різних сферах продуктивної діяльності;

3) підвищення образотворчої креативності, розвиток індивідуальних особливостей засобами комплексного використання різних видів мистецтв;

4) підготовчий етап для продовження навчання за фахом у старших профорієнтаційних класах ПНЗ.

У початкових класах ПНЗ інтегративна програма, перш за все повинна містити в собі принцип виховання засобами образотворчого мистецтва – це композиція, колір, форма, простір та прийоми і засоби створення образу. Оволодіння образотворчими засобами потребує інтегративного подання учбового матеріалу. Певний обсяг мистецтвознавчих тем запропоновано вивчати паралельно із засвоєнням практичних навичок.

Інтегративний навчальний матеріал, що ґрунтується на основі провідного компоненту – історії мистецтв, спрямований на художньо-естетичний розвиток учнів, вагомо підвищує ефективність процесу оволодіння ними знань, а також адаптує до нових видів образотворчої діяльності.

До творчої роботи дитину необхідно готувати, звертаючись до тієї інформації, що вже закладена самим викладачем, і яку потрібно вдосконалювати конкретними дидактичними вправами. Спираючись на основний компонент інтегративної програми

(історія мистецтв), ми визначили розподіл тем відповідно до вікового розвитку та рівнем предметної компетентності учнів у галузі художньої культури. Комбінування тем змісту програми закладено на пропедевтичному рівні з урахуванням особливості дитячої психіки до частоті зміни інтересів. Ураховуючи зміни діяльності на уроках, ми розглядаємо певний історичний період, наприклад, Давній Світ як художню культуру, в яку заглиблюються діти, виконуючи завдання в різних техніках (малюнок, живопис, композиція, скульптура). Цілеспрямоване навчання та поступове ускладнення завдань на пропедевтичному рівні надає можливість сформуванню стійкі асоціації до певної історичної епохи та закріпити потрібні практичні способи дій образотворчої діяльності. Заздалегідь підготовлений наочний та теоретичний матеріал допоможе не перевантажувати теми несуттєвою інформацією.

Дослідники психології дитячої творчості підкреслюють, що для якісного глибинного засвоєння навичок і вмінь потрібно багаторазове та різноманітне опрацювання конкретного прикладу чи принципу. Таких підходів до однієї теми може бути до 100-200 разів (Н. Ф. Тализіна) [9]. У нашій педагогічній практиці художнього навчання засоби та форми завдань відрізняються один від одного, щоб зберегти інтерес та зацікавленість дітей до самого процесу образотворення. Відпрацювання розумово-практичних способів художньо-естетичної діяльності відбувається тривалий час протягом тижня чи місяця.

Інтегративний процес художнього навчання здійснюється під керівництвом викладача. З більш-менш простими завданнями діти здатні впоратись, але роль викладача, що ініціює пізнання, створює особливі педагогічні умови на уроці, контролює якість виконання завдань, є вагомою. Творчий пошук дітей у навчальній діяльності здійснюється за настановою фахівця, який методично розкриває основи образотворчої грамоти та мови. Водночас викладач враховує індивідуальні здібності учнів, звертає увагу на емоційно-психологічний стан кожного в класі, тобто викладач продуктивно здійснює управління процесом художньо-естетичного розвитку дитини.

Інтегративний розподіл матеріалу з історії мистецтв у початкових класах ПНЗ надає можливість послідовно, за результатами спостережень, у середніх і старших класах виокремити даний предмет у спеціальне теоретичне заняття. У зв'язку з тим, що діти особливий інтерес до образотворчого мистецтва мають саме в молодшому шкільному віці, суттєвий «відсів» учнів відбувається саме у 1-4 класах. У старші класи ПНЗ вступають чи бувають переведені діти, які мають більш глибокі уподобання в цьому напрямку та бажають продовжувати освіту за фахом. Засвоєння змісту завдань інтегративної програми «Образотворча діяльність в ПНЗ» у молодшій школі надає можливість учням оволодіти основами образотворчого мистецтва (закони композиції, кольорознавства, основи малюнка, скульптури, різноманітні техніки, декоративно-ужиткове мистецтво) у контексті змісту багатовікових досягнень світової та національної

художньої культури. Використовуючи здатність дитячого мозку вбирати особливо емоційну, цікаву інформацію, зберігати та опрацьовувати її досить тривалий час, надало нам можливість дидактично забезпечити багатопланову змістовну розумово-практичну діяльність учнів як педагогічну форму розвитку дитячої психіки у ціннісно-орієнтованому, культурному напрямку.

З нашого досвіду можна зробити висновок, що у старших класів ПНЗ запропонованою програмою формується і розвивається більш якісний рівень засвоєння та усвідомлення теоретичного матеріалу на уроці історії мистецтв. Такий підхід надасть змогу на уроках малюнка та живопису конкретно зосереджуватися на досяганні майстерності у певних техніках.

На даний час у зв'язку з тим, що старші діти мають дуже велике навантаження в загальноосвітній школі, багато відвідують інші гуртки, курси та заклади. Часто саме історія мистецтв – такий важливий для культурного розвитку молоді напрям – залишається поза увагою, як у молодшій, так і у старшій школі. Випускники ПНЗ мають недостатньо якісний рівень культурологічних та мистецтвознавчих знань, недостатньо сформований світогляд, невисокий рівень компетентності розуміння стану національного мистецтва та його місця серед інших культур. Утілення сучасної інтегративної програми образотворчої діяльності для молодших класів ПНЗ, що базується на основі освітнього компоненту історії мистецтв, надає змогу сформуванню якісний загальнокультурний рівень у дітей.

Висновки і перспективи. Використання інтегративного підходу у викладанні образотворчого мистецтва в позашкільних навчальних закладах детерміновано наступними причинами: станом культурного розвитку молоді, розробками науковців, законодавчою базою нашої країни. Ефективність формування ціннісно-орієнтованої методики виховання учнів молодших класів ПНЗ за допомогою використання Інтегративної програми «Образотворча діяльність в ПНЗ» на базі провідного компоненту історії мистецтв надало змогу вирішити такі питання: а) розширення гносеологічних можливостей дітей, умінь оцінювати й проявляти своє ставлення в творчому напрямі; б) створення впливу художнього образу споріднених видів мистецтв на психічні процеси особистості, що сприяє формуванню внутрішнього світу в цілому; в) збагачення духовного, естетичного розвитку особистості в системі художньої освіти учнів ПНЗ; г) загальні та специфічні закономірності мистецтва досягаються на широких засадах комплексної взаємодії шкільних предметів.

Найголовнішими результатами інтегративної програми в позашкільних навчальних закладах є не тільки набуття певних знань, умінь і уявлень, а й загальний духовний розвиток особистості, складовими якого: творчі здібності, моральне самовдосконалення, гуманістична світоглядна позиція, повага до національної культури, образотворчого та декоративно-прикладного мистецтв.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА

1. *Алексеева В. В.* Изобразительное искусство и школа / *В. В. Алексеева.* – М., «Советский художник», 1968. – 288 с.
2. *Гуревич П. С.* Философская антропология / *П. С. Гуревич.* – М., 2001. – С. 106.
3. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991. – № 34. – ст. 451) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
4. Закон України «Про позашкільну освіту» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 46, ст. 393). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>
5. *Мамардашвили М.* Сознание и цивилизация / *М. Мамардашвили.* Как я понимаю философию. – М., 1990.
6. *Манхейм К.* Диагноз нашего времени / *Карл Манхейм.* – М., 1994.
7. *Масол Л. М.* Методика навчання мистецтва у початковій школі: Посібник для вчителів / *Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко.* – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
8. Мистецька школа в системі національної освіти України: Навчально-методичний посібник. – Львів: Видавництво «Брати Сиротинські і К», 1999. – 204 с.
9. *Савенкова Л.* Когда все искусство вместе: взаимодействие предметов художественного цикла/ *Любовь Савенкова.* – М.: Чистые пруды, 2007. – 32с. – (Библиотека «Первого сентября», серия «Искусство». Вып. 4(16)).
10. *Сорока Г. І.* Сучасні виховні системи та технології: Навчально-методичний посібник. – Х.: Ранок, 2002. – 123 с.
11. *Степин В. С.* Философия науки. Общие проблемы: учебник для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук / *В. С. Степин.* – М.: Гардарики, 2006. – С. 380.
12. *Юсов Б. П.* Современное состояние вопроса: Научная гипотеза. Взаимодействие и интеграция искусств в полихудожественном развитии школьников // Рекомендации к разработке программ по искусству для школьных и внешкольных занятий / *под ред. Г. П. Шевченка, Б. П. Юсова.* – М.: Педагогика, 1990.

Стаття надійшла до редакції 17 березня 2016 р.